Forensic Science, 4'2026
ISSN: 3083-6085 (print), 3083-6093 (online)

УДК 343.82
DOI https://doi.org/10.32782/forensic.science.2026.4.10

Наталія Коломієць
доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0001-5609-2651

Анастасія Лиса
здобувачка вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
https://orcid.org/0009-0000-4478-6103

ВИСНОВОК СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В МЕХАНІЗМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ЙОГО КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті досліджено місце висновку судового експерта в механізмі кримінально-правової кваліфікації та проблему визначення меж його компетенції. Обґрунтовано необхідність розмежування встановлення експертом кримінально-правових, значущих фактичних обставин із застосуванням спеціальних знань і визначення кримінально-правового значення таких обставин, що належить до компетенції суб'єктів кримінально-правової кваліфікації. Проаналізовано практичні прояви цієї проблеми на прикладі судово-медичної, психологічної, психіатричної та економічної експертиз. Запропоновано виокремлювати питання приховано-правового характеру, які формально належать до сфери спеціальних знань, однак фактично потребують тлумачення юридичних категорій або здійснення кримінально-правової оцінки. Сформульовано предметний, гносеологічний, нормативний, функціональний та кваліфікаційний критерії визначення меж експертної компетенції. Запропоновано розмежовувати предметний та функціональний вихід експерта за межі компетенції, а зазначені критерії застосовувати в превентивному напрямі для формулювання питань експерту та в оціночному напрямі під час аналізу сформованого експертного висновку. Зроблено висновок, що належне визначення меж експертної компетенції дає змогу забезпечити використання спеціальних знань для формування фактичної основи кримінально-правової кваліфікації без підміни експертним висновком самостійної юридичної оцінки слідчого, прокурора чи суду.

Ключові слова: *судовий експерт, висновок експерта, компетенція експерта, спеціальні знання, кримінально-правова кваліфікація, приховано-правові питання.*

Постановка проблеми. Судова експертиза відіграє важливу роль у кримінальному провадженні, оскільки застосування спеціальних знань дає можливість встановлювати фактичні обставини, що можуть безпосередньо впливати на кримінально-правову кваліфікацію діяння. Водночас таке значення експертного висновку актуалізує проблему визначення меж компетенції судового експерта, зокрема розмежування встановлення кримінально-правових, значущих фактичних обставин та визначення їх кримінально-правового значення.

Особливої складності проблема набуває у випадках, коли поставлене перед експертом питання формально належить до сфери спеціальних знань, однак фактично потребує тлумачення правових категорій або юридичної оцінки встановлених обставин. За таких умов виникає ризик переходу експерта від спеціального пізнання до виконання функцій суб'єкта кримінально-правової кваліфікації. Тому наукового та практичного значення набуває визначення критеріїв, які дають змогу встановити допустимі межі використання спеціальних знань і запобігти підміні кримінально-правової оцінки експертним висновком.

Мета статті полягає у визначенні ролі висновку судового експерта в механізмі кримінально-правової кваліфікації, встановленні меж його компетенції та обґрунтуванні критеріїв розмежування фактичних і правових питань для формування та подальшого використання експертного висновку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання спеціальних знань і судово-експертної діяльності в кримінальному провадженні є предметом дослідження багатьох науковців. Окремі її аспекти висвітлювали А. Ф. Волобуєв, І. С. Курбатова, А. М. Подоляка, А. Г. Вуйма, І. П. Тихоненко, Ю. В. Педос та інші. У наукових працях досліджуються процесуальна природа й доказове значення висновку експерта, особливості застосування спеціальних знань, предметні межі окремих видів судових експертиз, порядок залучення експерта й оцінка результатів експертного дослідження. Зокрема, Ю. В. Педос розглядає проведення експертизи як комплексну процесуальну діяльність та звертає увагу на формулювання питань експерту як один з елементів підготовки експертного дослідження [1, с. 232].

Водночас наявні дослідження переважно розкривають окремі процесуальні, організаційні або спеціально-експертні аспекти використання висновку експерта. Питання визначення меж його компетенції саме в механізмі кримінально-правової кваліфікації, зокрема встановлення критеріїв розмежування спеціального пізнання та кримінально-правової оцінки, залишається таким, що потребує подальшого комплексного дослідження. Особливої уваги потребують ситуації, коли встановлені експертом фактичні дані безпосередньо характеризують ознаки складу кримінального правопорушення, унаслідок чого виникає необхідність чіткого відмежування компетенції експерта від повноважень суб'єкта кримінально-правової кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Проблема визначення меж компетенції судового експерта безпосередньо пов'язана з нормативним розумінням його висновку як процесуального джерела доказів. Саме від того, як законодавець окреслює зміст і призначення висновку, залежить можливість відмежування фактичних питань, що належать до сфери спеціальних знань, від правових питань, які є виключною компетенцією органів досудового розслідування та суду.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» термін «судова експертиза» визначається як «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [2]. Наведене законодавче визначення пов'язує сутність судової експертизи із застосуванням спеціальних знань до конкретних об'єктів, явищ і процесів та отриманням за результатами такого дослідження відповідного висновку.

У кримінальному провадженні правове значення результатів експертного дослідження конкретизується положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України висновок експерта належить до процесуальних джерел доказів, а ст. 101 КПК України пов'язує його зміст із проведеним експертом дослідженням та обґрунтованими відповідями на поставлені питання [3]. Отже, доказового значення набувають фактичні дані, отримані за результатами спеціального

дослідження, тоді як зміст висновку обмежується його предметом і поставленими перед експертом питаннями.

Важливе значення для встановлення меж експертної компетенції мають положення ст. 69 та ст. 242 КПК України. Ст. 69 пов'язує статус експерта з володінням науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та наданням висновку з питань, що належать до сфери таких знань [3]. Водночас відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, при цьому не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [3]. Отже, законодавець не лише пов'язує предмет експертного дослідження з необхідністю застосування спеціальних знань, а й установлює функціональну межу експертної діяльності, виключаючи з її предмета вирішення питань правового характеру.

У цьому контексті доцільно розмежовувати поняття компетенції та компетентності експерта. Остання характеризує професійну підготовленість особи, рівень її знань, умінь і навичок у відповідній сфері. Натомість компетенція визначає коло питань і завдань, які така особа має право вирішувати в межах конкретного експертного дослідження. Тому навіть достатній рівень професійної компетентності не означає, що експерт уповноважений відповідати на будь-які питання, які виникають у кримінальному провадженні.

У науковій доктрині необхідність залучення експерта пов'язується з використанням спеціальних знань для вирішення питань, що виходять за межі загальнодоступного розуміння та правової компетенції слідчого, прокурора чи суду [4, с. 104]. При цьому висновок експерта характеризується як результат інтелектуально-аналітичної діяльності, унаслідок якої формується нове знання, недоступне без застосування спеціальних знань [4, с. 105]. Таке знання може набувати кримінально-правового значення, оскільки встановлені експертом фактичні дані здатні характеризувати окремі ознаки складу кримінального правопорушення, однак їх встановлення не означає здійснення експертом кримінально-правової кваліфікації.

У механізмі кримінально-правової кваліфікації висновок експерта передусім виконує фактовстановлюючу функцію: отримані із застосуванням спеціальних знань дані формують основу для подальшого їх співвідношення з ознаками складу кримінального правопорушення. Саме тому використання висновку експерта в процесі кваліфікації не означає передачі самому експерту повноважень щодо здійснення кримінально-правової оцінки. У зв'язку із цим принципово важливим є розмежування встановлення експертом факту, що має кримінально-правове значення, та визначення кримінально-правового значення такого факту. Перша діяльність може здійснюватися із застосуванням спеціальних знань, тоді як друга передбачає нормативне співвідношення встановленої обставини з ознаками складу кримінального правопорушення та належить суб'єкту кримінально-правової кваліфікації.

Такий підхід знаходить підтримку й у кримінальній процесуальній доктрині. Зокрема, А. Ф. Волобуєв визначає експертизу як незалежне дослідження об'єктів, явищ і процесів для вирішення неправових питань [5, с. 42] і підкреслює самостійність експерта у формуванні експертного умовиводу [5, с. 41]. Водночас така самостійність реалізується в межах спеціальних знань і не надає експерту повноважень щодо кримінально-правової оцінки.

Зауважимо, що значення висновку експерта для кримінально-правової кваліфікації не слід абсолютизувати. Як слушно зазначають І. С. Курбатова, А. М. Подоляка та О. О. Харкевич, експертний висновок підлягає оцінці на загальних засадах доказування, а жоден доказ не має наперед встановленої сили [4, с. 106]. А. Ф. Волобуєв у цьому контексті звертає увагу на небезпеку сприйняття експерта як своєрідного «наукового суддю» [5, с. 40]. Тому навіть категоричний висновок щодо певної фактичної обставини не може автоматично визначати кримінально-правову кваліфікацію діяння.

У зв'язку із цим особливого значення набуває розмежування фактичних і правових питань, що виникають під час проведення судової експертизи. Складність такого розмежування зумовлена тим, що встановлені експертом фактичні обставини нерідко безпосередньо характеризують окремі ознаки складу кримінального правопорушення, а тому істотно впливають на подальшу кри-

мінально-правову кваліфікацію. Водночас кримінально-правове значення встановлюваної експертом обставини саме по собі не перетворює відповідне питання на правове. Визначальним є характер пізнавальної діяльності, необхідної для формування відповіді: якщо вона передбачає дослідження властивостей, стану, ознак або закономірностей певного об'єкта із застосуванням спеціальних знань, питання належить до сфери експертної компетенції; якщо ж його вирішення потребує тлумачення кримінально-правової норми, співвіднесення встановлених обставин з її ознаками та формулювання юридичного висновку, відповідне питання виходить за межі такої компетенції.

Показовим є використання результатів судово-медичної експертизи. Я. В. Смолин та С. Р. Василенко наголошують на її значенні для встановлення причин смерті, ідентифікації загиблих та фіксації тілесних ушкоджень [6, с. 669]. Такі дані можуть безпосередньо впливати на кримінально-правову кваліфікацію, однак медичний висновок не є готовим висновком про наявність конкретного складу кримінального правопорушення. Встановлення характеру та медичних характеристик тілесного ушкодження належить до сфери спеціального пізнання, тоді як вирішення питання про те, яке кримінальне правопорушення становить його заподіяння та за якою нормою КК України діяння підлягає кваліфікації, виходить за межі експертної компетенції.

Ще складніше проблема визначення меж компетенції проявляється в разі використання спеціальних знань щодо обставин, пов'язаних із суб'єктивною стороною кримінального правопорушення. Так, А. Г. Вуйма пов'язує можливості судово-психологічної та судово-психіатричної експертиз із дослідженням здатності особи усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, а також психологічних характеристик, важливих для з'ясування суб'єктивної сторони [7, с. 194–196]. Водночас встановлення відповідних психічних і психологічних характеристик не є тотожним юридичному визначенню форми вини, виду умислу чи інших кримінально-правових ознак суб'єктивної сторони, що здійснюється суб'єктом кримінально-правової кваліфікації на підставі сукупності встановлених обставин.

Наприклад, принципово різними за своєю природою є встановлення експертом психологічних характеристик особи, її здатності усвідомлювати значення власних дій і керувати ними, а також вирішення питання про те, чи діяла особа умисно та який саме вид умислу мав місце під час вчинення кримінального правопорушення. У першому випадку застосовуються спеціальні психологічні або психіатричні знання, тоді як у другому встановленим обставинам надається кримінально-правове значення. Тому експертне дослідження внутрішніх психічних і психологічних характеристик може формувати фактичну основу для встановлення суб'єктивної сторони, але не підміняти її кримінально-правову оцінку.

При цьому визначення меж експертної компетенції потребує врахування також предмета конкретного виду експертизи. А. Г. Вуйма звертає увагу на відмінності психологічної та судово-психіатричної експертиз за метою, об'єктом дослідження та юридичним значенням, а також на негативні наслідки їх некоректного застосування [7, с. 195–196]. Це дає можливість виокремити дві форми виходу експерта за межі компетенції: предметну, коли вирішуване питання виходить за межі відповідного виду спеціальних знань, і функціональну, коли експерт переходить від дослідження фактичних обставин до їх юридичної оцінки. Таке розмежування дає змогу точніше визначити місце висновку експерта в механізмі кримінально-правової кваліфікації.

Особливу складність становлять випадки, коли правовий характер поставленого перед експертом питання безпосередньо не випливає із його формулювання. Зовні таке питання може відповідати предмету певного виду експертизи, проте формування відповіді на нього фактично потребує не лише застосування спеціальних знань, а й тлумачення юридичних категорій та співвіднесення результатів дослідження з нормативними ознаками складу кримінального правопорушення. Для цілей цього дослідження такі питання пропонується умовно визначати як питання приховано-правового характеру. Їх особливість полягає в тому, що перехід від спеціального пізнання до юридичної оцінки відбувається не безпосередньо у формулюванні поставленого питання, а на етапі формування експертом відповіді на нього.

Практичність такої проблеми особливо помітна у сферах, де спеціальне та норма-

тивне регулювання тісно взаємопов'язані. Так, І. П. Тихоненко пов'язує складність визначення меж компетенції експерта-економіста з тісним поєднанням бухгалтерських, податкових та юридичних положень і наголошує на необхідності визначати такі межі з урахуванням предмета експертизи, її завдань, кола питань та об'єктів дослідження [8, с. 98]. Це додатково підтверджує, що зовнішня належність питання до певної сфери спеціальних знань ще не означає допустимості його вирішення експертом, якщо фактичний зміст питання потребує юридичної оцінки встановлених обставин.

Практично проблема визначення меж експертної компетенції може проявлятися безпосередньо у способі формулювання питання, поставленого перед експертом. Наприклад, при проведенні судово-економічної експертизи питання «Чи підтверджується документально визначений розмір матеріальних збитків, заподіяних відповідними господарськими операціями?», спрямоване на встановлення фактичної обставини із застосуванням спеціальних економічних знань. Натомість постановка питання «Чи завдано діями службової особи матеріальних збитків унаслідок порушення вимог законодавства та чи містять такі дії ознаки відповідного кримінального правопорушення?» фактично поєднує спеціально-економічне дослідження з правовою оцінкою поведінки особи. У другому випадку експерт для формування відповіді повинен був би вийти за межі дослідження документально підтверджених економічних показників та здійснити оцінку дотримання законодавства і кримінально-правового значення поведінки особи. Отже, різниця між допустимим та приховано-правовим питанням визначається не тим, наскільки його відповідь є важливою для кримінально-правової кваліфікації, а тим, чи потребує така відповідь виключно спеціального пізнання або додатково вимагає здійснення юридичної оцінки.

Отже, небезпека питань приховано-правового характеру полягає у зміщенні функціональної межі експертної діяльності від дослідження фактичних властивостей об'єкта, явища чи процесу до їх нормативної оцінки. Тому визначальне значення має не буквальне формулювання питання, а характер пізнавальних операцій, необхідних експерту для надання відповіді.

Наведені приклади дають змогу дійти висновку, що формальної належності питання до певної галузі спеціальних знань недостатньо для визначення меж компетенції судового експерта. З огляду на це пропонується використовувати систему взаємопов'язаних критеріїв: 1) предметний критерій – передбачає спрямованість експертного дослідження на встановлення властивостей, стану, ознак або закономірностей відповідного об'єкта, явища чи процесу; 2) гносеологічний критерій – полягає у необхідності застосування для формування відповіді саме спеціальних знань; 3) нормативний критерій – означає, що вирішення поставленого питання не повинно потребувати самостійного тлумачення та застосування експертом кримінально-правової норми; 4) функціональний критерій – передбачає, що результат експертного дослідження має формувати фактичну основу для подальшої кримінально-правової оцінки, а не підміняти її; 5) кваліфікаційний критерій – унеможливлює формулювання експертом остаточного висновку щодо наявності або відсутності у вчиненому конкретного складу кримінального правопорушення чи необхідності застосування певної кримінально-правової норми.

Таким чином, межі компетенції судового експерта не можуть визначатися лише сферою його професійної підготовки. Вони залежать від предмета експертного дослідження, характеру поставленого питання, виду знань і пізнавальних операцій, необхідних для формування відповіді, а також функціонального призначення отриманого результату в механізмі кримінально-правової кваліфікації. Експерт уповноважений встановлювати кримінально-правові, значущі фактичні обставини, але не їх остаточне кримінально-правове значення. Саме ця межа, на нашу думку, повинна виступати базовим орієнтиром для формулювання питань експерту та подальшого використання його висновку в процесі кримінально-правової кваліфікації.

Визначення меж експертної компетенції має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, оскільки вихід експерта за такі межі породжує проблему подальшого використання відповідного висновку в механізмі кримінально-правової кваліфікації. Особливо складною є ситуація, коли поряд із належно встановленими фактичними даними

висновок експерта містить судження правового характеру. У такому випадку виникає питання, чи повинен вихід експерта за межі компетенції впливати на оцінку висновку загалом, чи відмежуванню підлягає лише та його частина, у якій експерт фактично перейшов від застосування спеціальних знань до юридичної оцінки досліджуваних обставин.

На нашу думку, сам факт наявності у висновку судження правового характеру не повинен автоматично нівелювати результати належно проведеного спеціального дослідження, за умови, що фактичні результати такого дослідження можуть бути змістовно відмежовані від самостійної юридичної оцінки, сформульованої експертом. У такій ситуації принципове значення має функціональне розмежування фактовстановлюючої складової висновку та сформульованої експертом юридичної оцінки. Перша є результатом застосування спеціальних знань у межах предмета відповідної експертизи та може використовуватися для встановлення фактичної основи кримінально-правової кваліфікації. Друга, якщо вона містить самостійне тлумачення кримінально-правових норм, твердження про наявність певного складу кримінального правопорушення або фактично визначає кримінально-правову кваліфікацію діяння, не повинна підміняти самостійної оцінки слідчого, прокурора чи суду.

Доцільність диференційованої оцінки недоліків експертного висновку простежується і в практиці Верховного Суду. Так, у справі № 754/14281/17 Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду виходила з того, що невідкриття стороні захисту медичних документів, на яких ґрунтувався експертний висновок, за встановлених судом обставин не зумовлювало автоматичної недопустимості цього висновку [9]. Подібно у справі № 532/2286/22 ККС ВС при перевірці допустимості висновку експертизи враховував його відповідність вимогам ст. 101, 102 КПК України, дотримання процесуального порядку та допустимість доказів, покладених в основу дослідження [10]. Наведені позиції безпосередньо не вирішують проблеми виходу експерта за межі компетенції, однак підтверджують необхідність оцінювати конкретний характер недоліку експертного висновку та його процесуальне значення.

У контексті досліджуваної проблеми доцільно розмежовувати наслідки предметного та функціонального виходу за межі компетенції. Предметний вихід має місце тоді, коли вирішення питання потребує знань, що не належать до предмета відповідної експертної спеціальності, а тому ставить під сумнів спеціально-пізнавальну основу отриманого результату. Функціональний вихід виникає тоді, коли експерт належно встановив фактичні дані із застосуванням спеціальних знань, однак додатково надав їм юридичну оцінку. Ототожнювати ці ситуації недоцільно, оскільки в першій проблема стосується самого експертного дослідження, тоді як у другій – неправомірного розширення функціональної ролі експерта.

Особливого значення це набуває безпосередньо в механізмі кримінально-правової кваліфікації. Слідчий, прокурор чи суд не повинні механічно відтворювати правову оцінку, сформульовану експертом, навіть якщо вона міститься в категоричному висновку. Юридичне значення встановленого експертом факту має визначатися суб'єктом кваліфікації самостійно шляхом співвіднесення всієї сукупності встановлених обставин з ознаками відповідного складу кримінального правопорушення. Інакше експертний висновок фактично перетворюватиметься із джерела фактичних даних на засіб визначення правової норми, що підлягає застосуванню, а сформульована раніше межа між спеціальним пізнанням і кримінально-правовою оцінкою втратить своє функціональне значення.

Разом із тим найбільш ефективним способом вирішення проблеми виходу судового експерта за межі компетенції є не лише подальша оцінка вже сформованого висновку, а й запобігання такому виходу на етапі визначення предмета та завдань експертного дослідження. Особливого значення в цьому аспекті набуває правильність формулювання питань, поставлених перед експертом, оскільки їх зміст визначає спрямованість подальшого застосування спеціальних знань. Ю. В. Педос, характеризуючи алгоритм залучення експерта, включає до нього встановлення фактичних і юридичних підстав проведення експертизи, збір вихідних даних, прийняття рішення про її проведення та постановку питань перед експертом, наголошуючи при цьому на доцільності залучення

спеціаліста до підготовки переліку таких питань [1, с. 232]. Такий підхід має превентивне значення, оскільки дає можливість ще до початку експертного дослідження виявити питання, вирішення яких потенційно виходить за предметні або функціональні межі експертної компетенції.

Під час формулювання питань доцільно розмежовувати предмет експертного дослідження та юридичну мету подальшого використання його результатів. Та обставина, що певні фактичні дані необхідні для встановлення конкретної ознаки складу кримінального правопорушення, не означає можливості передання на вирішення експерта самого юридичного питання. Тому перед експертом має ставитися не питання про кінцевий кримінально-правовий результат, а питання про ту фактичну передумову, встановлення якої потребує спеціальних знань. Інакше кажучи, предметом експертного дослідження має бути встановлення фактичних даних, необхідних для подальшої кваліфікації, а не здійснення самої кваліфікації.

З огляду на це запропоновані вище предметний, гносеологічний, нормативний, функціональний та кваліфікаційний критерії можуть використовуватися не лише для оцінки вже сформованого експертного висновку, а й превентивно, для перевірки коректності питання до моменту його постановки перед експертом. Така перевірка має передбачати встановлення того, чи належить питання до предмета відповідного виду експертизи; чи потребує його вирішення спеціальних знань; чи не вимагає відповідь самостійного тлумачення експертом кримінально-правових норм; чи створюватиме отриманий результат фактичну основу для подальшої кримінально-правової оцінки, а не підмінятиме її; чи не означатиме відповідь фактичного вирішення питання про наявність або відсутність конкретного складу кримінального правопорушення. Важливо зазначити, що в разі здійснення такої перевірки предметний критерій доцільно застосовувати з урахуванням нормативно визначених завдань конкретного виду експертизи й орієнтовного переліку питань, наведених в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [11].

У механізмі кримінально-правової кваліфікації висновок експерта, таким чином, посідає проміжне функціональне місце між встановленням фактичних обставин та їх нормативною оцінкою. Отримані із застосуванням спеціальних знань дані конкретизують фактичну основу кваліфікації та можуть мати визначальне значення для встановлення окремих ознак складу кримінального правопорушення, однак перехід від встановленого факту до висновку про відповідність вчиненого певній кримінально-правовій нормі здійснюється поза межами експертної компетенції. Отже, значення експертного висновку для кримінально-правової кваліфікації полягає не у наданні готової юридичної відповіді, а у формуванні належної спеціально-пізнавальної основи для її прийняття уповноваженим суб’єктом.

Таким чином, визначення меж компетенції судового експерта має здійснюватися у двох взаємопов’язаних напрямах: превентивному й оціночному. Превентивний напрям передбачає перевірку характеру та змісту поставленого питання до початку експертного дослідження, тоді як оціночний полягає у встановленні того, чи дотримано експертом меж спеціального пізнання під час проведення дослідження та формулювання висновку. Поєднання зазначених напрямів дає змогу забезпечити функціональне розмежування між судовим експертом і суб’єктом кримінально-правової кваліфікації: експерт встановлює із застосуванням спеціальних знань кримінально-правові, значущі фактичні обставини, тоді як слідчий, прокурор і суд визначають їх кримінально-правове значення в межах відповідних процесуальних повноважень.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість констатувати, що висновок судового експерта в механізмі кримінально-правової кваліфікації виконує передусім фактовстановлюючу функцію: за допомогою спеціальних знань експерт встановлює кримінально-правові, значущі обставини, однак визначення їх кримінально-правового значення належить до компетенції слідчого, прокурора та суду. Запропоновано розмежовувати предметний вихід за межі компетенції, пов’язаний із вирішенням питань поза межами відповідної сфери спеціальних знань, і функціональний, що проявляється в переході експерта від встановлення фактичних даних до їх юридичної оцінки. Окремо виділено питання приховано-право-

вого характеру, які формально можуть відповідати предмету експертизи, однак фактично потребують вирішення питань кримінально-правового змісту.

Для практичного визначення меж експертної компетенції запропоновано застосовувати сукупність предметного, гносеологічного, нормативного, функціонального та кваліфікаційного критеріїв у двох напрямах: превентивному, під час формулювання питань експерту, та оціночному, під час аналізу сформованого висновку. Такий підхід дає змогу забезпечити належне використання спеціальних знань у кримінально-правовій кваліфікації та водночас запобігти фактичній передачі експерту функції кримінально-правової оцінки.

Список використаної літератури:

1. Педос Ю. В. Проведення експертизи як форма участі експерта у кримінальному провадженні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. 6, Ч. 3. С. 229–233. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.35.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Дата оновлення: 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text (дата звернення: 05.10.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 21.07.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 05.10.2026).
4. Курбатова І. С., Подоляка А. М., Харкевич О. О. Висновок експерта у кримінальному провадженні: проблеми допустимості, оцінки та тактики використання сторонами. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2025. № 2 (34). С. 102–115. DOI: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-102-115.
5. Волобуєв А. Ф. Процедура оцінки висновку експерта у кримінальному провадженні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. 3, Ч. 3. С. 39–43. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.5.
6. Смолин Я. В., Василенко С. Р. Проблеми судово-медичної експертизи в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2025. Вип. 45. С. 667–674. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1765.
7. Вуйма А. Г. Можливості спеціальних знань у доказуванні вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. Вип. 2 (35), Ч. 1. С. 192–200. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.13.
8. Тихоненко І. П. Межі компетенції судового експерта-економіста. *Судова експертиза*. 2026. № 3. С. 97–101. DOI: https://doi.org/10.32782/forensic.science.2026.3.12.
9. Постанова ОП ККС ВС щодо допустимості як доказу висновку експерта, що ґрунтується на медичних документах, які не були відкриті стороні захисту від 27.01.2020 у справі № 754/14281/17 (провадження № 51-218кмо19). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87298256 (дата звернення: 05.10.2026).
10. Постанова ККС ВС від 09.07.2025 у справі № 532/2286/22 (провадження № 51-941км25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128813125 (дата звернення: 05.10.2026).
11. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 05.10.2026).

References:

1. Pedos, Yu. V. (2025). Provedennia ekspertyzy yak forma uchasti eksperta u kryminalnomu provadzhenni [Conducting an examination as a form of expert participation in criminal proceedings]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 6 (3), 229–233. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.35 [in Ukrainian].
2. Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25 liutoho 1994 roku No. 4038-XII [On Forensic Examination: Law of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku No. 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text [in Ukrainian].

4. Kurbatova, I. S., Podoliaka, A. M., & Kharkevych, O. O. (2025). Vysnovok eksperta u kryminalnomu provadzhenni: problemy dopustymosti, otsinky ta taktyky vykorystannia storonamy [Expert opinion in criminal proceedings: problems of admissibility, assessment and tactics of use by the parties]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*, 2 (34), 102–115. https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-102-115 [in Ukrainian].
5. Volobuiev, A. F. (2025). Protsedura otsinky vysnovku eksperta u kryminalnomu provadzhenni [Procedure for assessing an expert opinion in criminal proceedings]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 3 (3), 39–43. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.5 [in Ukrainian].
6. Smolyn, Ya. V., & Vasylenko, S. R. (2025). Problemy sudovo-medychnoi ekspertyzy v umovakh voiennoho stanu [Problems of forensic medical examination under martial law]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriia ekonomichna. Seriia yurydychna*, 45, 667–674. Retrieved from: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1765 [in Ukrainian].
7. Vuima, A. H. (2025). Mozhlyvosti spetsialnykh znan u dokazuvanni vyny osoby u vchynenni kryminalnoho pravoporushennia [Possibilities of specialised knowledge in proving a person's guilt in committing a criminal offense]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 2 (35), 192–200. https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.13 [in Ukrainian].
8. Tykhonenko, I. P. (2026). Mezhi kompetentsii sudovoho eksperta-ekonomista [Limits of competence of a forensic economic expert]. *Sudova ekspertyza*, 3, 97–101. https://doi.org/10.32782/forensic.science.2026.3.12 [in Ukrainian].
9. Postanova Obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 27 sichnia 2020 roku u spravi No. 754/14281/17, provadzhennia No. 51-218kmo19 [Resolution of the Joint Chamber of the Criminal Court of Cassation within the Supreme Court]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87298256 [in Ukrainian].
10. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 9 lypnia 2025 roku u spravi No. 532/2286/22, provadzhennia No. 51-941km25 [Resolution of the Criminal Court of Cassation within the Supreme Court]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128813125 [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Instruktsii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 8 zhovtnia 1998 roku No. 53/5 [On approval of the Instruction on appointment and conducting of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text [in Ukrainian].

Nataliia Kolomiiets, Anastasiia Lysa. Forensic expert opinion in the mechanism of criminal law qualification: issues in determining the limits of expert competence

The article examines the role of a forensic expert opinion in the mechanism of criminal law qualification and addresses the problem of determining the limits of expert competence. The necessity of distinguishing between the expert's establishment of criminal-law and significant factual circumstances through the application of specialised knowledge and the determination of the criminal law significance of such circumstances, which falls within the competence of the subjects responsible for criminal law qualification, is substantiated. The practical manifestations of this problem are analysed through the examples of forensic medical, psychological, psychiatric, and economic examinations. The article proposes distinguishing questions of a hidden legal nature, which formally fall within the scope of specialised knowledge but, in substance, require the interpretation of legal categories or criminal law assessment. Subject-matter, epistemological, normative, functional, and qualification criteria for determining the limits of expert competence are formulated. It is proposed to distinguish between subject-matter and functional forms of exceeding the limits of expert competence and to apply the identified criteria preventively when formulating questions to be addressed to an expert and evaluatively when analysing the resulting expert opinion. It is concluded that the proper determination of the limits of expert competence ensures the effective use of specialised knowledge in establishing the factual basis for criminal law qualification without allowing an expert opinion to substitute the independent legal assessment carried out by an investigator, prosecutor, or court.

***Keywords**: forensic expert, expert opinion, expert competence, specialised knowledge, criminal law qualification, hidden legal questions.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.10.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)